

Akşam Gazetesi Neşriyat Müdürlüğüne

Gazetenizin 19 ilk K^anun 1943 tarihli nüshasında " Orhantepe terkibi hakkında gramerin hükmü " başlıklı makaleyi okudum. İşte bu makaleye dair nâciz yazımı ilişik olarak saygı ile takdim ediyorum.

Gazeteniz karilerinden

A. T. Hayyampur.

----- Adres : -----

Dizdariye yokuşu ,Kâtipsinan Cami sokak
No. 24 .

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No RTG/565.1

-Orhan tepe terkibi yanlış değildir}

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 8TB/545.1

Akşam gazetesinin 19 . Kânunuevvel .1943 tarihli nüshasında " Orhan-tepe terkibi hakkında gramerin hükmü " başlıklı bir yazı okudum. Burada bay Mustafa Ragıp Esatlı adı geçen terkibin yanlışlığı hakkında filozof Rıza Tefvik'in fikrini ileri sürerek müddeasını teyid etmek istiyor. Sayın filozof bay Mustafa gibi böyle bir terkibin doğru olmadığı fikrindedir . Fakat benim kanaatımca bu hususta serdedilmiş olan delillerin hiç birisinin müddeayı isbata kâfi olmadığından, lisanda birçok misâllerine tesadüf ettiğimiz bu terkibin yanlışlığına hükmetmek doğru değildir . İşte aşağıda bunu izah ^{etmek} çalışmak istiyorum :

1- Fikir mantığı ile dil mantığı arasında mülâzeme yoktur. "Mülâzeme olsaydı kazmaya kazan , kazana kızan , iğneye diken , dikene batan demek lâzım gelirdi " derler . " Cemilden başka kimse beğenilmedi " dediğimiz zaman Cemil'in beğenildiği anlaşılır. Halbuki verilen hüküm Cemil'den başkasının beğenilmediğinden ibarettir. Cemil'e gelince , bu hususta hiç bir serahat olmadığından mantık kanunlarına göre onun beğenilip beğenilmediği her ikisi ihtimal dahilindedir . Dilin mutlaka mantıka uygun olması gerekseydi " Vezirköprü" ^{ne} ~~ne~~ nispet verildiği zaman, sayın üstadın söylediği gibi " Vezirköprülü " değil, " Vezirköprüsülü " demek icabederdi , " Üsküdar Halkevi " yerine " Üsküdar Halkevisi " demek doğru olurdu . O halde " Kadıköy " hakkında " Hiç kadı bir köy olurmu ? " diyerek bu terkibin yanlışlığına ima etmek doğru değildir .

2- Hele has isimlerde hiç bir zaman mantık aranmaz. Hiç oğlu olmayan bir şahsa " Ebubekir " , " Ebulhasan " ve saire gibi isimler verilir. En abûs bir kızcağz " ^ç Güler " tesmiye edilir . En korkak bir adama " Arslan " adı verilir . Bu saha o kadar geniştir ki , " Kadıköy'e , Kadıköy değil , Köykadı bile denilseydi yine mantıka aykırı olmak suçile ittihâm edilmezdi " dersek mübalâğa etmiş olmayız .

3- Maamafih " Kadıköy " , " Orhantepe " ve saire gibi terkipler mantık'a mugayir değildir . Çünkü bunlara isim koyan zat, hiç olmazsa niyetinde , " Kadıköyü " , " Orhantepe " ve saire olarak adlandırmıştır. İzafe ekinin düşmesi yahut düşürülmesi iki sebepten ileri gelmiş : 1-Kullanışta kolaylık düşüncesi , 2- Daha önemli sebep olan , muzafı muzafın-ileyhin birbirile kaynaşarak kelimeyi vahide olması maksadı . Hakikatte mürekkep has isimlerin tesmiyesinde her iki kelimenin mefhumu ayrı ayrı nazarı itibare alınmış ise de kullanışta bu mefhum ortadan kalkmış ve yalnız mürekkep ismin misâkına delâlet baki kalmıştır. Meselâ Kadıköy'e " Kadıköy " ismi verildiği zaman hakikaten Kadıköyü kasdedilmiş ise de müruru zamanla bu izafeden eser kalmamış , daha doğrusu

kalmak istenilmemiştir . İşte bunun içindir ki , izafeyi hatırlatan ek de mahsus ortadan kaldırılarak iki kelime şeklinde olan mürekkep isim bir tek kelime şekline sokulmuştur .

4- İzafei lâmiyede⁽¹⁾ izafe ekinin ortadan kaldırılması türkeçeye mahsus olmayıp başka lisanlarda da vardır. Meselâ Şark lisanlarından Farsçada yüzlerce izafî terkipte (ister has isimlerden olsun , ister cins isimlerinden) izafe eki olan " i " muzafın sonundan düşmüştür : " Sahipdil " " Şahiphane " , " âbru " , " serraşte " , " Çeşmeali " , " Benderabbas " , " Benderbuşer " , " Benderşah " , " Benderpehlevî " v.s. gibi . Bunun sebebi , söylediğim gibi , izafe mefhumunun ortadan kalkması ve muzaf ile muzafıleyhin birbirine kaynaşmasını göstermek maksadıdır. Bazen bu kaynaşmanın daha kuvvetli olduğunu göstermek için muzaf ve muzafıleyhin yerlerini değiştirerek " izafei maklûb " denilen terkihi vücutte getirirler: " Gülâb " , " Şahpur " , " Kitaphane " v.s. gibi . Hattâ şu maksatla bu terkiplerde muzaf ve muzafıleyhi , ayrı ayrı değil , birleşik yazarlar. Bazen daha ileri giderek muzafın son harfini da atarlar: " Şâpur " (=Şahpur) gibi .

İşte görüyoruz ki " Kadıköy " ve emsâlinde olan terkip "Hanesahip" yahut " Sahiphane " deki terkihin aynıdır. Nasıl ki sahibin ev yahut evin sahip olması lâzım gelmiyor , köyün kadı olması da lâzım gelmez. Kezâ garp lisanlarında da birçok yerde izafe edatının düştüğünü görüyoruz. Meselâ , fransızcada " Hôtél - Dieu " , " Fête - Dieu " , " Timbre - Poste " , Rusçada " Leningrad " , " Stalingrad " v.s. gibi .

5- " Kadıköy " ve emsâlinde izafe ekinin kaldırılması lisan bilmeyen bir takım insanlar tarafından yapılmış bir yanlışlık olmayıp , Türk lisanının pek eski yadıgârlarından olup edebî bir lisanla yazılmış olan Orhon âbidelerinde bile misâllerine sık sık tesadüf edilen bir vakiadır.

kalmak istenilmemiştir . İşte bunun içindir ki , izafeyi hatırlatan ek de mahsus ortadan kaldırılarak iki kelime şeklinde olan mürekkep isim bir tek kelime şekline sokulmuştur .

4- İzafei lâmiyede⁽¹⁾ izafe ekinin ortadan kaldırılması türkeçeye mahsus olmayıp başka lisanlarda da vardır. Meselâ Şark lisanlarından Farsçada yüzlerce izafî terkipte (ister has isimlerden olsun , ister cins isimlerinden) izafe eki olan " i " muzafın sonundan düşmüştür : " Sahipdil " " Şahiphane " , " âbru " , " serraşte " , " Çeşmeali " , " Benderabbas " , " Benderbuşehr " , " Bendersah " , " Benderpehlevî " v.s. gibi . Bunun sebebi , söylediğim gibi , izafe mefhumunun ortadan kalkması ve muzaf ile muzafileyhin birbirine kaynaşmasını göstermek maksadıdır. Bazen bu kaynaşmanın daha kuvvetli olduğunu göstermek için muzaf ve muzafileyhin yerlerini değiştirerek " izafei maklûb " denilen terkipli vücutte getirirler; " gülâb " , " Şahpur " , " Kitaphane " v.s. gibi . Hattâ şu maksatla bu terkiplerde muzaf ve muzafileyhi , ayrı ayrı değil , birleşik yazarlar. Bazen daha ileri giderek muzafın son harfini da atarlar: " Şâpur " (=Şahpur) gibi .

İşte görüyoruz ki " Kadıköy " ve emsâlinde olan terkip "Hanesahip" yahut " Sahiphane " deki terkiplerin aynıdır. Nasıl ki sahibin ev yahut evin sahip olması lâzım gelmiyor , köyün kadı olması da lâzım gelmez. Kezâ garp lisanlarında da birçok yerde izafe edatının düştüğünü görüyoruz. Meselâ , fransızcada " Hôtel - Dieu " , " Fête - Dieu " , " Timbre - Poste " , Rusçada " Leningrad " , " Stalingrad " v.s. gibi .

5- " Kadıköy " ve emsâlinde izafe ekinin kaldırılması lisan bilme-yen bir takım insanlar tarafından yapılmış bir yanlışlık olmayıp , Türk lisanının pek eski yadigârlarından olup edebî bir lisanla yazılmış olan Orhon âbidelerinde bile misâllerine sık sık tesadüf edilen bir vaki'dir. Meselâ : " Kadirkan Yışı " (Kadirkan Ormanı) yerine " Kadirkan Yış " , " Kögmen Yışı " (Kögmen Ormanı) yerine " Kögmen Yış " , " Tabğaç Budunı " (Çin milleti) yerine " Tabğaç Budun " , " Şandun Yazısı " (Şandun Ovası) yerine " Şandun Yazı " , " Ertiş Ügüzi " (İrtiş Irmağı) yerine " Ertiş Ügüz " , " Tuğla Ügüzü " (Tula Irmağı) yerine "Tuğla Ügüz " , " Tabğaç Kağanı " (Çin Hakanı) yerine " Tabğaç Kağan " v.s. gibi.⁽²⁾

- (1) - Bu nevi izafeyi lâmiye adlandırmak , sayın üstadın söylediği gibi Arapçada muzaf ve muzafileyhin elif-lâmla birbirine vaslolanmasından değil , lâm harfinin mülkiyet ifade etmesinden ileri gelmiştir.
- (2) - Bu hususta Hüseyin Namık Orkun'un "Eski Türk Yazıtları " adlı eserinin birinci cildine müracaat .

Vakiâ şu geçen misâllerin bazısında izafenin " Kadıköy " deki izafe nev'inden olması şüpheli olsa bile yine izafe edatının düşmesi bakımından müdeamızı ispata kâfidir . Hele " Kadıköy " kabilinden olduğu kat'î olan " Köyden Yış " , " Tabğaç Kagan " v.s. gibi misaller büsbütün şüpheyi ortadan kaldıracak mahiyettedir .

Şimdi buraya kadar söylediklerimden , başka lisanlarda olduğu gibi , Türkçenin de , yalnız İstanbul şivesinde değil , muhtelif coğrafi sahalar ve türlü tarihî devirlerinin edebî lisanında bile kullanıldığını gördüğümüz ve " Kadıköy " , " Çarşıkapı " , " Edirnekapı " , " Maltepe " , " Nişantaş " , " Paşabahçe " , " Hasırcıbaşı sokak " , " Hanbalık " , " Cumamescit " , " Türkmençay " ve saire gibi birçok misâllerine rastladığımız " Orhantepe " terkinin yanlış olmadığına kat'iyetle anlaşıldığı zannındayım .

En sonda şu nükteyi hatırlatmak isterim ki lisanî bahislerin hakikatına varmak için en doğru yol , lisan kanunlarına bakarak halk arasında söylenen sözlerin doğru olup olmadığına hüküm vermek değil , ~~me~~ ehli lisan ağzında kullanılan sözlerden o lisanın kanunlarını çıkarmaktır .

A. T. Hayyampur

عزیزم مصطفیٰ رجب

کینه ده " اور خاندانہ ... تریب ارفانہ ... فرستادہ یکر کہ عقد تنقید و تصدیق
دوقومہ ، رضی خاندان اعراضی اوزرینہ ده . است در رضا توفیقک بوضوح مستقامه ایضا صحت
گور شدم . نیک بیضا بر اضافت تریب سده ایچوہ مخم استارک حکمہ لازم
دارد ؟

۷- ایند راه احمید بر فقط از قضا ایند ایند یورم . کجه / نفور انکا
عزیزم معلم آر قاراکم علی رضا (اضافت توکو یور) با شفا التذو بوجی قضا ایند .
آمانه عزیزم ! از قابله بر آر قاراکم یو اید و حیدرما . اوله قوتله دندجه رانی احمد فیضان
قویارده که جوتہ فاشم . بر ذات ده . اضافت تریب سده نا غایب ارجاعی بر وقت ظہر ایند
اوله جودک ~~اصد~~ . اون افم ، منزل صرف تریف ، منزل خوزریند قاریتہ ناریختہ ؛
فوزتلا یاناز . استهاری صرف اید یورده .

میچکله تریب و برده ایند یہ بوزمره . مینک ان اجه تملک " دیلا " اولدوغنی یا بیله یور
یا خذره بید ایند یور .

عزیزم فیوض ، بر ترانوا بلنجی " حیات قایم " دیر یور ، قاضی کول " دیر
یور . فقط از ادفور یاناز بر اوله قطارده چکلیز قدیمی اید ، مور دیور . درغود ، فقط
ملا : تقسیم باخو دیر باغراہ . بلنجی بوضوح قطع ایند برده ایند دیکورده زور ؛
اقدما ، هایدما بہ تقسیم باخو دیر جیزرورہ یا طلمه سوبدیم . فقط باقتت صدوت
ت نظارہ قره قولی " اورنه قایم " دیر کورده صورا بہ : خلا ایدیم دیر جواب
دیر جیز ؟ اوله رنجیدک ، دیلا قلمده ایند رعایت ایندن قایم ایدیم . او نه
صورا ایند بولارار . بوضوح وقتنر قید ایندیم . وند .

معلم
نوزاد خانم